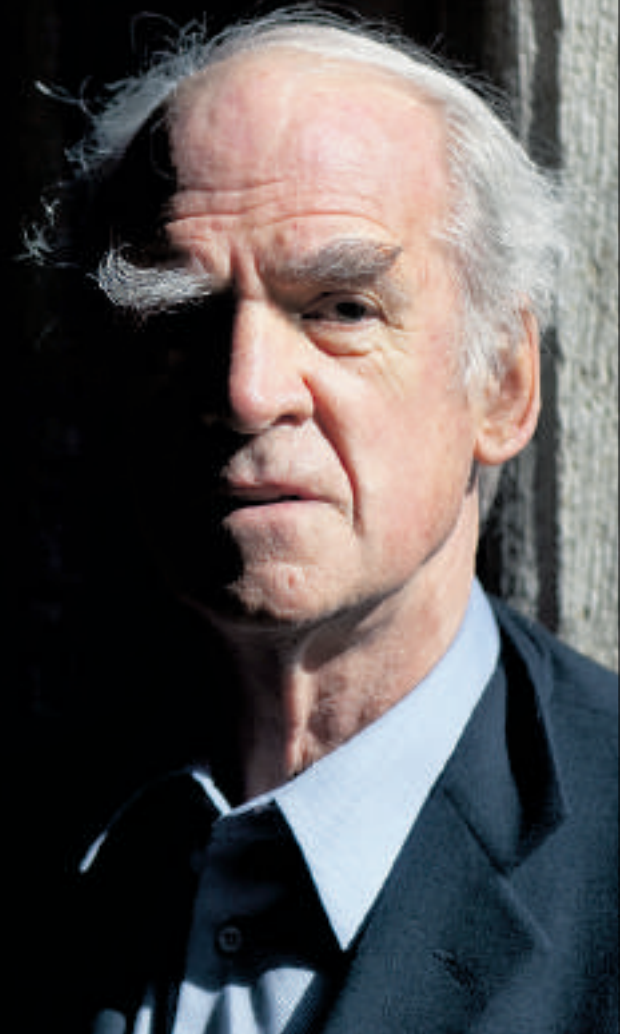

Filosoof en katholiek Charles Taylor over religie en moderniteit

‘Geloof is een optie’

Charles Taylor: „Ik heb het vooral gemunt op de neiging om het verleden vanuit het heden te verklaren” Foto Rien Zilvold

A Secular Age, het standaardwerk van de belangrijke Canadese filosoof Charles Taylor, is vertaald. ‘Men ziet zijn overtuigingen voor kennis aan.’

BAS HEIJNE

Ja, geeft Charles Taylor toe, een beetje verbaasd was hij wel toen hem twee jaar geleden de Templeton Prize werd toegekend, de jaarlijkse ‘alternatieve Nobelprijs’ voor mensen die zich sterk gemaakt hebben voor het ‘bevestigen van de spirituele dimensie van het bestaan’. Eerdere winnaars waren Moeder Teresa en de evangelist Billy Graham, de laatste jaren gaat de prijs steeds vaker naar wetenschappers, zoals de kosmoloog John D. Barrow of de fysicus Freeman Dyson. De boodschap lijkt dat godsdienst en wetenschap elkaar niet hoeven uit te sluiten, en dat is ook de strekking van *Een seculiere tijd*, Taylors omvangrijke, complexe filosofische studie over geloof in een tijd waarin religie niet meer vanzelf spreekt. „De Templeton is eigenlijk een oeuverprijs, maar ik denk dat ik hem zuiver en alleen aan dit boek te danken heb.”

Taylor (1931), in Nederland voor een lezing bij het Utrechtse Centre for the Humanities, is een man met een relativerende lach. Hij spreekt zoals hij schrijft, bedachtzaam en onderzoekend. Het is moeilijk om in hem een polemist te zien, maar toch

is zijn boek zo opgevat: als een antwoord op het strijdlustige atheïsme van wetenschappers als Richard Dawkins en journalisten als Christopher Hitchens, die religie als een gevaarlijke vorm van verdwazing beschouwen. De Britse filosoof John Gray noemde Taylors boek een *counterblast*, te-gengeschat.

Was uw boek zo bedoeld?

„Ja, zo mag je het wel beschouwen, al gaat het om een genuanceerd betoog. Maar mijn betoog is zeker subversief in het licht van algemeen geaccepteerde noties over geloof en ongelooft.

„Ik heb het vooral gemunt op de neiging om het verleden vanuit het heden te verklaren. In je eigen tijd construeer je een idee over wat mens-zijn betekent. De vraag die zich vervolgens aandient, is waarom mensen er vroeger een ander beeld van zichzelf op nahielden. Tenslotte is de enige conclusie dat men de waarheid niet onder ogen wilde zien, probeerde die weg te moffelen of te onderdrukken. Waarschijnlijk is die redenering van alle tijden.”

Maar dat verklaart niet waarom het debat tussen ongelovigen en gelovigen de laatste jaren zo verhit is geworden, waarom mensen het nodig vinden om vanaf Londense stadsbussen het niet-bestaan van God te verkondigen. Waar komen al die boze atheïsten ineens vandaan?

„Mensen die hartstochtelijk geloofden in de notie dat heel de wereld onvermijdelijk seculier zou worden, voelen zich onbehaaglijk nu duidelijk wordt dat religie niet zal verdwijnen. Paradoxaal genoeg lijkt hun reactie erg op die van sommige 19de-eeuwse bisschoppen toen ze met Darwin werden geconfronteerd. Ook zij dachten dat de geschiedenis aan hun kant stond, dat het christendom zich onherroepelijk

over de hele wereld zou verspreiden.”

In het eerste deel van *Een seculiere tijd* beschrijft Taylor nauwgezet het proces van ‘onttovering’ van de wereld – hoe kan het dat het voor een mens in 1500 onmogelijk was om niet te geloven, terwijl de gelovige tegenwoordig zich in een seculiere wereld bevindt? Taylor acht het van het grootste belang dat we beseffen welke weg we in het Westen hebben afgelegd. „Wanneer we onze blik op de mensen in het verleden veranderen, verandert ook het beeld dat we van onszelf hebben.”

Een van de eerste noties die u omver kegelt, is dat secularisatie een zelfstandige ontwikkeling is geweest. Hoe zit dat?

„Het proces van secularisatie is nauw verwant aan hervormingen in het christendom. Niet alleen de Reformatie, maar ook allerlei hervormingen daarvoor, binnen de katholieke kerk. In het geloof kwam een steeds grotere nadruk te liggen op persoonlijke inzet, op individueel geloof. Ons eigen leven moest in toenemende mate een afspiegeling zijn van de Evangelieën. In de Middeleeuwen kon je nog een werelds leven leiden, terwijl een kleine groep mensen in de samenleving zich volledig aan God wijdde. Na de Reformatie werd dat onmogelijk: als je je niet aan God wijdde, was je verdoemd. De kerk werden minder belangrijk, terwijl maatschappelijk gedrag, ons werk en gezinsleven, steeds sterker religieus gedisciplineerd werd. Daardoor kwam de wereldse orde op zichzelf te staan; ons idee van het goede leven had ineens geen bovennatuurlijke orde meer nodig.”

„Wanneer religie volledig in onze zichtbare wereld besloten ligt, anders gezegd volledig immanent is geworden, kan op een gegeven moment gemakkelijk geconcludeerd worden dat die wereld het heel

goed alleen af kan. Dat God niet langer nodig is, of sterker, zelfs in de weg zit. Die immanentie was in de geschiedenis volledig nieuw. Daarvoor werden altijd hogere machten of wezens aangeroepen, fenomenen buiten de werkelijkheid bepaalden en verklaarden ons leven.

„We zijn onszelf dus op een andere manier gaan zien, waardoor onze morele, ethische en politieke denkbeelden veranderden. Secularisatie komt uit het christendom voort. Dat verklaart ook waarom het zich in de rest van de wereld, zoals bijvoorbeeld in India, zo lastig laat importeren.”

‘De paus heeft geen benul van wat er in de westerse wereld aan de hand is’

Het gevolg is dat geloof zich vandaag de dag omringd weet door ongelooft.

„Geloof is een optie geworden. Je kunt je leven leiden, grote beslissingen nemen, spreken over goed en kwaad, zonder een beroep te doen op godsdienst. Voor veel mensen is dat bevredigend. Voor anderen juist niet, die vinden zo’n leven vlak en leeg. Maar iedereen maakt deel uit van dezelfde geestelijke ruimte, die immanent is geworden. Gelovigen in 1500 zouden dat gevoel van leegte niet begrepen hebben. Ze zouden zich door boze geesten bedreigd hebben gevoeld.”

Taylor zelf is filosoof, maar hij is ook katholiek, wat voor sommigen van zijn criti-